

Eörsi, az ötlábú bárány

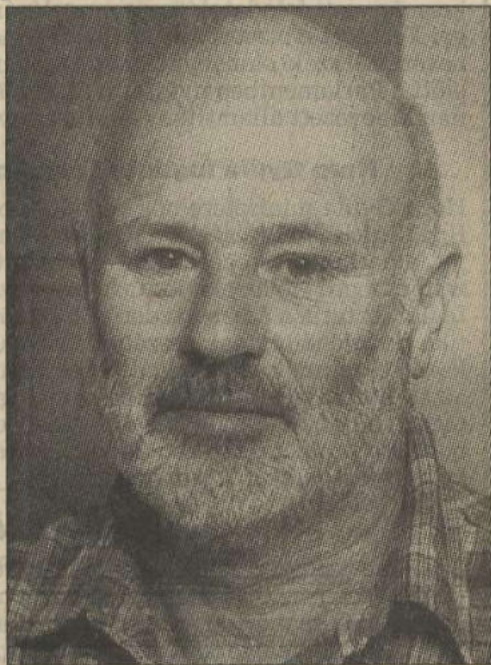
Beszélgetés harminc év publicisztikai írásairól

Az ötlábú bárány címmel a közelmúltban jelentek meg **Eörsi István** publicisztikai írásai a Pesti Szalon Könyvkiadónál. Irodalmi esemény ez, ahogy e sorozatban megjelent előző két könyvének megjelenése is az volt, de nem csak az. **Eörsiben** a költő, az író, a politikai-közéleti gondolkodó, a filozófus, a publicista – egy és oszthatatlan. Szépipró művész és szenvedélyes elkötelezettségű gondolkodó minden műfajában. Az ötlábú bárány írásaiban a kifejezés művésze éppoly sok élvezetet szerez, mint annak az embernek gondolati portréja, aki megengedi magának a legnagyobb luxust: megvesztegethetetlen morális tartással és megvesztegethetetlen logikával ítéli meg a világ dolgait.

Bársony Éva NÉPSZAVA

Eörsi István a napokban múlt 65 éves, ez csak a tény kedvéért álljon itt, mert szerinte ez a születésnap nem olyan fényes esemény, hogy szót vesztegezzünk rá. A beszélgetés a könyveiről indult, de nem az irodalom, hanem az élet kedvéért, mert arról szól, mit jelent az ötlábú bárányság.

– Úgy látszik, elég vén vagyok már ahhoz, hogy ki lehessen adni sorozatban a könyveimet. Van is mit kiadni, elég sokat írtam, nem minden jelenhetett meg régebben, vagy ha megjelent is, nem időben vagy hiányosságokkal. A Pesti Szalon, messze anyagi lehetőségein túl, vállal-

Eörsi István

Vahl Ottó felvétele

ta, hogy kiadja új írásaimat, és a régebbiekből az általam készített bő válogatást. Az első kötet az Időm Gombrowiczsal című könyv volt. Kilencven után írtam, a pályámon új kezdést jelent, amennyiben megpróbáltam szépirodalmi nézőpontból esszékönyvet írni. Esszé, ugyanakkor valomás is, tehát valójában a műfajok között foglal helyet.

(Folytatás a 7. oldalon)

Harminc év az ötlábú bárány életéből

(Folytatás az 1. oldalról)

– Egész életében műfajok határait játszotta ki, ahogy valahol magáról írja: „Annyi szabálynak hánytam fitytyet...” Miért épp az irodalmiaknak ne hányt volna?

– Nem egész életemben, hanem 1960 óta, azután, hogy szabadultam. Ötvenhat előtt csak verseket írtam. Többségük azért volt olyan rossz, mert mindent versformában akartam kifejezni. A börtönben jöttem rá, hogy az élményekre kell bízni, milyen formát keresnek maguknak. Akkor kezdtem mindenfelét írni, először publicisztikát, esszét, majd novellákat, végül drámát. Közben mindmáig írok verseket is.

– Különös, hogy nem a versei, hanem a novellái szólnak lágyabb hangon, legalábbis A csomó című kötete a minden más műfajban kristálykemény szerzőt sebezhetőbbnek mutatja.

– A csomó, a sorozat második kötete, azokat az elbeszéléseimet tartalmazza, amelyeket valamilyen értelemben érvényesnek érzek. Az a furcsa, hogy a novelláim sokszor személyesebbek, mint a verseim. Az életéről, a saját közvetlen problémáimról a lírában gyakran szégyelltem írni, hacsak nem ért valamilyen gyász, vagy olyasfajta tartós szenvedés, mint amilyen 1956 után a börtön volt. Versben nagyon sok mindent kikerültem, elhallgattam, másfelé tereltem, vagy áttételesen fejeztem ki, iróniába burkoltam. A novellákban az életem közvetlen konfliktusait mondtam el. Ilyen értelemben lírikus novellista vagyok, holott intellektuális alkati.

– A sorozat harmadik darabja, Az ötlábú bárány...

– ...jókora család. Megjegyzem, olyan szó nincs, mint ami az alcímbe áll. Én az írtam: Publicisztikai írások, de az olvasható a címlapon, hogy Publicisztikák. Nem tudom, ki írta oda, le-

gyen áldott érte, mert szidhatom, ha akarom, és ez nekem nagyon jól jön. Ez a kötet azért család, mert az, amit ilyen műfajú írásaimból érvényesnek remélek, ennek a többszöröse. Ezért kitaláltam, hogy amit el tudok szólni kritikának, esszének, azt kihagyom ebből a könyvből, holott nagy része annak is publicisztika. Az lesz a következő kötet. Abba azt gyűjtöm össze, ami máshova végképp nem sorolható.

– Az ötlábú bárány cím meghökkenítő, mint a hat év előtti verseskötetnek adott Nem vagyok kikerics, és sokatmondó, mint egy másik kötetének címében a szörend: Én és az Isten. Mint afféle ravasz szerző, ahogy egy helyütt magát nevezi, az első pillanathoz szereti kiadni magát az olvasónak. Most miért éppen ezzel?

– Ez a mostani könyv harminc év írásait foglalja magába 1966-tól 1996-ig, hosszabb tünődés után ádta azt a címet neki, hogy Az ötlábú bárány. Ezzel egy magatartást akartam kifejezni, bizonyos különállást, ami mindvégig jellemző volt rám. Ezt mindenféle értékítélet nélkül mondom, mert abszolút visszatetsző okból is lehet valaki különálló, meg rokonszenves okból is. A különállás az én esetemben azt jelentette, hogy mindvégig – ezt mondhatom '66-tól '96-ig – bizonyos ellenzéki attitűdöt képviseltem. Még akkor is, ha – mint a legutóbbi időben – legnagyobb döbbenetemre kormánypárthoz tartozom, bizonyos ellenzéki pátoszt testesít meg, de baloldali. Ez az attitűd abszurdnak tetszett a Kádár-korszakban, és abszurdnak tetszik most is.

– Hogy érti ezt?

– Nem akarok a szavakon sokat lovagolni, a szavak rendkívüli módon elértéktelenedtek, kurvai pályára lépettnek tekinthetők, főként az ideológiára használt szavak. A Kádár-korszakban azt értettem ezen, hogy nem

tekintélyuralmi, nem felülről szervezett társadalmat akartam, és valóban úgy gondoltam, hogy az éppen uralkodó osztály kormányoz bennünket, csak nem a termelőeszközöket birtokolja, hanem az államot, amely a termelőeszközöket birtokolja. Egyébként egy hazaárulásból hatalomra jutott és a genezisétől elszabadulni soha nem tudó jobboldali rendszernek tekintettem, baloldali alibi ideológiával. Ez a meggyőződés eleve ötlábú bárányságot, különállást biztosított nekem, mert az értelmiség legnagyobb része kiábrándult a baloldaliságból, miközben legalább külsőleg alkalmazkodott. Részben azért, hogy – íróról beszélek és művészekről – megalkothassa életművét. Sokuknak sikerült is, leveszem előttük a kalapomat, nem fölényes pozícióból beszélek erről. Azt azonban megállapítom, hogy abban az időben, amikor ez az alkalmazkodási processzus megindult, éppen olyan élmények foglaltak el, amelyek miatt én ezt nem akartam vagy nem tudtam volna megtenni. Börtönben voltam, barátaimat megölték, másokat is megölték, rengeteg embert megaláztak, én tehát nem tudtam ebbe beleilleszkedni szabadulásom után. Viszont megőriztem azt a pátoszomat, mely a börtönbe vitt. Börtönbe úgy kerültem, hogy részben saját becsületemet akartam megmenteni – az 1951–52-ben írt sztálinista versek miatti szegyenem hajtott –, másrészt pedig a szocializmus becsületét akartam megmenteni. Ahogy a börtönben egy rabtársam mondta, vissza akartam varrni a szocializmus szűzhártyáját.

– A pátosz abból eredt, hogy kommunistának vallotta magát?

– Ez a fajta pátosz mindvégig megmaradt bennem, még akkor is, amikor már nem tartottam magam kommunistának. Amikor börtönbe jutottam, még akkor is azt mondtam, hogy én vagyok az igazi kommunista, ezek pedig – akik hata-

lomra jutottak – nemhogy álkommunisták, hanem gyilkosok. Ebből, tehát hogy kommunistának tartottam magam – kigyógyultam, de a baloldaliságból nem gyógyultam ki. Ezért még az ellenzék körén belül is bizonyos fokig egyedülállásra kényszerültem, holott emberileg és barátilag, ha úgy tetszik az istállómeleg folytán – mint amilyet egy szamizdat műhely eleve biztosít a résztvevőknek – nagyon is otthon éreztem magam, de világos volt, hogy egy kicsit máshogy gondolkodom. Ez 1989 után fokozódott, mert a volt demokratikus ellenzék körében is, azoknak a körében, akikhez tartozom, kialakult egy szerintem megalapozatlan morális várakozás is a kapitalizmussal szemben.

– Összefoglalná, hogyan jutott el oda, hogy vitatja ezt a várakozást?

– Én 1983 és 1986 között három évet éltem Nyugat-Berlinben, ott az első pertől olyan élmények értek – ezt nem akarom részletezni –, amelyek alapján arra a következtetésre jutottam, hogy agg mesterem, Lukács György egyetlen szava sem volt igaz, amit a valóban létező szocializmusról mondott, de minden szava igaz volt, amit a kapitalizmusról mondott. Tehát hogy ami kapitalizmus néven működik, az végletes egyenlőtlenségen, igazságtalanságon alapuló rendszer, amely tele van képmutatással, az erőszak civilizáltabb formáival. Ugyanakkor, minthogy demokratikus szabadságjogokat biztosít, természetesen sokkal magasabb szinten áll, mint a pártállami rendszer. Most, 1989 után azt a tapasztalom, hogy a politika – ami azoknak a politikájára is, akikhez közel állok – indokolatlan várakozásokat ébreszt a Nyugat iránt, és ez azért veszélyes, mert a várakozásokból való kijózanodás politikai kockázata rendkívüli.

– Mint hivatása szerint gondolkodó és a gondolatait leíró ember, hogyan találta meg a kiutat ebből a csapdából?

– Mint sok mindenben, ebben is megpróbálok az Ady-féle magatartást a magam sokkal szerényebb szintjén utánozni. Azt az Adyt, aki a keletiséget, a zsandárt és alázatot mindennél jobban gyűlölte, aki a Nyugatra vetette szemét, de amikor elment Párizsba, boldogan írt arról, hogy Párizs sötét lesz, mert a villamosipari munkások sztrájkolnak, és a rohadt burzsoázia majd meglátja, hogy a munkások az igazi erő. Ady tehát olyan társadalmat szeretett volna Magyarország számára, amelynek ellentmondásait, hibáit, sőt bűneit is látta, mert az még mindig jobb, mint ami itthon van. Kicsit hasonlóan érzem a mostani helyzetet. Én is úgy gondolom, hogy mind a környezetszennyezés, mind az atomipar, mind pedig a harmadik világ megoldhatatlan problémái a nyugati világot alapjaiban fogják megrázni, ha nem jelentkeznek vele szemben annál egészségesebb alternatívák, mint amilyenek eddig jelentkeztek. De az a társadalom ezerszer jobb, mint amiben mi élünk, és tízezerszer jobb, mint amibe lesüllyednénk, ha nem sikerül odacsatlakoznunk. Tehát furcsa kettős álláspont az enyém, egy ötlábú bárány-álláspont. Olyasmit propagálok, amit egyben meg is vetek, és aminek a hibáit már látom előre.

Az én egész harminc évemet az köti össze, hogy 1989 előtt balról bíráltam egy olyan rendszert, ami magát kommunistának mondta, és nem illeszkedtem be. Most pedig olyan rendszerhez való csatlakozást propagálok, amelyet mélyen megvetek, és ezt a megvetésem nem is hallgatom el. Úgy gondolom, hogy az értelmiségnek az is dolga, hogy akkor se hallgattassa el a kritikai hangját, ha maga nem tudja a megoldást, vagy nem látja a kivezető utat. Akkor is az a dolga, hogy a problémákra, várható katalizmákra és a majdan esetleg megoldható konfliktusokra hívja fel a figyelmet.